

דורשבו

בס"ד

פרשת שלח, תשע"ז, מספר 1224

כלב בן יפונה

יאיר ברקאי

בסיום דבריו הרד"ק מתייחס לדברי התנחומא (דפוס ורשא, שלח, סימן י'):1

"וַיְהִי כִּלְבֵי אֶת הָעָם שֶׁבַח חִילָה אָמַר לָהֶם אֲנִי עִמָּכֶם בְּעֵצָה אַחַת, וּבִלְבָבוֹ הָיָה לֹמֵר אִמְתָּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יהו' יד:ז): "וְאָשַׁב אֶתְּךָ דָּבָר כְּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי. וְאֲחִי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הַמְּסִיּוֹ...", וְכֵן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעִיד עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַבְדִּי כָּלֵב עֲקֵב הִיְתָה רוּחַ אַחֲרַת עַמּוֹ" וגו'. כִּשְׁבָאוֹ הַמְּרַגְלִים אָמְרוּ: נֶאֱמַן עָלֵינוּ כָּלֵב, מִיַּד עַמְדָּ עַל הַסַּפְסָל וּשְׁתַּק אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְסִיחִים עַל מֹשֶׁה, "וַיְהִי כִּלְבֵי אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה", וְהָיוּ סְבוּרִין שֶׁהִיא אֹמֵר לְשׁוֹן הָרַע לְפִיכָךְ שֶׁתִּקּוּ. פֶּתַח וְאָמַר: "עֲלֵה וַיִּרְשְׁנוּ אֶתְּךָ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ". מִיַּד כִּשְׁשַׁמְעוּ כֵךְ חִלְקוּ כִּנְגִדוֹ וְאָמְרוּ: "לֹא נוֹכַל לְעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי חִזָּק הוּא מִמֶּנּוּ. וַיִּצְיָאוּ דַבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אוֹתָהּ".

רמב"ן מסביר את העובדה שבפסוק כד לא נזכר יהושע, כי אם כלב בלבד: "בעבור כי הוא הקדים לחלוק על המרגלים: וַיְהִי כִּלְבֵי אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיִּאֶמֶר עֲלֵה וַיִּרְשְׁנוּ אֶתְּךָ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ" (במ' כג:ל). דהיינו, פעילותו הראשונית, הנמרצת והאסרטיבית של כלב, מעניקה לו את היתרון על יהושע שהצטרף אליו בהמשך.

רש"י הירש מדגיש בפירושו (לפרק יד:כד) תכונות נוספות של כלב:

"ועבדי כלב" - הוא קם בנאמנות ובלא מורא למען האמת של העניין הא-לוהי, וכך זכה להיקרא "עבד ה'", שהוא התואר העליון של אדם הפועל למען ה'.

המניע להתנהגותו האמיצה של כלב היה נאמנותו לדבר ה'. לכן היה ראוי, לדברי רש"י הירש, לתואר שמעטים זכו לו מפי ה' "עבד ה'". בהמשך פירושו על הפסוק הוא כותב:2

פרשיית התרים את הארץ ודיווחם מציגה את כלב בן יפונה כמתנגד, יחד עם יהושע בן נון, לאווירת הנכאים שפשטה בעם בעקבות המסקנות הקשות שהעלו המדווחים (במ' יג:כו-לג). תגובתם הבדילה אותם מעונוש המוות שהוטל על חבורת התרים: "וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְכָלֵב בֶּן יִפְנָה חָיוּ מִן הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֲלֹכִים לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ" (במ' יד:לח). נאמנותם לה' בדבר הארץ המובטחת, אף זיכתה אותם באישור הכניסה ארצה: "בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יָפְלוּ פַגְרֵיכֶם וְכָל פְּקֻדֵיכֶם לְכָל מַסְפְּרָכֶם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה אֲשֶׁר הִלִּינְתֶם עָלַי. אִם אַתֶּם תִּבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יִפְנָה וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון" (שם:כט-ל). אולם התורה מקדישה פסוק נוסף לכלב: "וְעַבְדִּי כָּלֵב עֲקֵב הִיְתָה רוּחַ אַחֲרַת עַמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרָי וַהֲבִיאֲתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שְׁמָה וַיִּרְעוּ יוֹרְשָׁנָה" (שם:כד).

תגובתו של כלב חושפת התנהגות יוצאת דופן: "רוח אחרת". להלן ניתקה אחר ייחודו של כלב בן יפונה.

רש"י מציין את פקחותו (וערמתו) של כלב, שהצליח לשכנע את המרגלים שהוא שותף להם ולדרכם, אך למשה ולעם מסר את אשר בלבבו:

"רוח אחרת" - שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב. למרגלים אמר: אני עמכם בעצה, ובלבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם, כמו שנאמר (לעיל יג:ל) "וַיְהִי כִּלְבֵי", שהיו סבורים שיאמר כמותם, זהו שנאמר בספר (יהו' יד:ז): "וְאָשַׁב אֶתְּךָ דָּבָר כְּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי", ולא כאשר עם פי.

למרות שאדם שאין פיו ולבו שווים מוחזק בעינינו כלא מהימן, רש"י מסביר שכלב נקט בדרך זו, כדי להסות את המתלוננים הזועמים ולהשמיע להם את דבריו הכנים.

רד"ק מתייחס לדברי כלב ליהושע: "בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲנִי בְּשִׁלַּח מֹשֶׁה עֶבֶד ה' אֶתִּי מִקְדָּשׁ בְּרִנֵּעַ לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ וְאָשַׁב אֶתְּךָ דָּבָר כְּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי" (יהו' יד:ז). הוא מסביר שהיה זה אילוני:

"כְּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי" - נראה כי כאשר היה עמהם עד שבאו אל המחנה היה מסכים עמהם בדבריהם כדי שלא יתרגוהו, וכאשר בא אל המחנה השיב דבר אמת כאשר עם לבבו. וזהו שאמר "כְּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי" ולא כאשר עם פי. ובדרך הדרש לפי שהתחיל לדבר כדבריהם, כשאמר ויהס כלב, התחיל ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? והם חשבו כי מסייע היה להם ושתקו.

* ד"ר יאיר ברקאי, מרצה לתנ"ך ולמדרש במכללת שאנן.
1 הדברים נמצאים גם בבבלי סוטה לה ע"א: "וַיְהִי כִּלְבֵי אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה" - אמר רבה: שהסיתן בדברים... אמר להן: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? סברי בגנותיה קא משתעי, אישתיקו (סברו שבגנותו של משה רוצה לדבר ושתקו). אמר להו: הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והאכילנו את המן, אם יאמר 'עשו סולמות ועלו לרקיע' לא נשמע לו?"
ולדברי אברבנאל: "כאשר עם לבבי" - שלמשה אמר בסתו שדברי המרגלים אמת, אך לעם אמר אם חפץ בנו ה' והביא אותנו וגו', שלא להמסות לבם" (שם יד:ז).

2 ובדברי "אור החיים" (פרשן מקרא ומקובל, מרוקו-ישראל, 1696-1743): "עקב היתה רוח אחרת עמו..."

שינחל את חברון (יהו' יד:יב-ג), היקרה לו עוד מביקורו הראשון בארץ.

ישנם מצבים קריטיים בתולדות העם, שבהם מתגלים מנהיגים עזי נפש, ערכיים וחדורי אמונה, אנשי אמת הפועלים בנחישות ליישום חזונם ואמונתם. כלב בן יפונה מייצגם נאמנה. כדברי נשיאה השלישי של מדינתנו, זלמן שז"ר, בשירו "איפה כלב", הנמצא בתוך אסופת שיריו: "לוית ניב"⁴.

איכה כלב?

לא ענו משה, לא כהן אהרן
רק כלב שגער
הוא שראה לפניו בחברון
את ילידי הענק ולא זע בו לב
וגם בידו בעינם ובהיותם בעיניו
רק חגב רק חגב.
האמין בכל לב כי כוחנו הוא רב,
ולא נסער
אך עכשיו
הוא שנחרד וצעק וזעם
ויהס העם
הוא גער כי זכר, שאמנם ואכן
עצום וחזק העם השכן,
וערים לו בצורות גדולות במאד
וכבד הישימון ועוד רבות בו לצעוד
על כן מאיים הוא הריב, ובכי המלינים.
אסון בו, קלון בו, בחוץ ובפנים,
לכן קם הוא כה נזעם, וכעס וכעס.
עד הושלך הס
עד כל עם המלינים, הנבוך המפורר
נדהם מחרדת זה שגער
נדהם
ונדם.
ומאז, בכל עת בכי עוועים ומדנים
ריב אחים במחנה והסתר הפנים
צופה ותוהה וזועק ומיילל:
איכה כלב?!

זהו כלב בן יפונה, שבתוספתא כריתות (צוקרמאנדל), פ"ד הלכה ט"ו קובע ר' שמעון: "בכל מקום הקדים יהושע לכלב, במקום אחד הוא אומר: 'בלתי כלב בן יפנה הקניזי ויהושע בן נון', מלמד ששניהן שקולין זה כזה".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁴ זלמן שז"ר, לוית ניב - שירים ותרגומי שירה (בעיקר מידיש), תשל"ד.

"היתה רוח אחרת עמו" - פירושו, כנראה: רוח אחרת היתה בעזרו, תפיסה אחרת ורצון אחר הצילו אותו מחטא חבריו.

דברים אלה מבוססים על המדרש בסוטה לד ע"ב: "ויעלו בנגב ויבא עד חברון" (במ' יג:כב) - ויבאו מבעי ליה! (צריך היה להיות בלשון רבים) אמר רבא: מלמד, שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות. אמר להן: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. יהושע כבר בקש משה עליו רחמים, שנאמר: ויקרא משה להושע בן נון יהושע, יה יושיעך מעצת מרגלים. והיינו דכתיב: "וְעַבְדִּי כָּלֵב עֲקַב הָיְתָה רוּחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ" וגו'.

נמצאנו למדים, שהתמודדותו של כלב עם התרים התחילה עוד בזמן סיוורם בארץ, ולא רק בשובם. וכלב, במצוקתו, הרגיש צורך להשתטח על קברי האבות בחברון ולבקש שיסייעוהו.

המדרש הבא מחזק מסקנה זו. בין בקשותיו מהתרים, משה מבקשם להביא מפירות הארץ, כמתואר בפקודת היציאה: (במ' יג:כ): "וְהִתְחַזְקֶתֶם וְלָקַחְתֶּם מִפְּרֵי הָאָרֶץ". מסתבר, לפי המדרש (תנחומא, דפוס ורשא, שלח, סימן ח), שלא קל היה למלא את בקשתו זו:

ויבאו עד נחל אשכול, לא רצו ליטול פירות ארץ ישראל, אילולי כלב ששלף את חרבו וירד לפניהם ואמר להם: אם אין אנו נוטלין או אתם הורגים אותי או אני הורג אתכם, לא היו נוטלין.

אם כן, תכונת מסירות הנפש על דבר ה' הייתה אחת ממאפייניו הבולטים של כלב. בזכות תכונותיו אלה בחר בו יהושע להיות אחד משני המרגלים ששלח לפני הכניסה לארץ (יהו' ב:א), לפי המסופר בבמדבר רבה (דפוס וילנא), שלח, פרשה טז סימן א:

שאיין לך חביב לפני הקדוש ברוך הוא כשליח שמשלח לעשות מצוה ונותן נפשו כדי שיצלח בשליחתו, ואין לך בני אדם שנשתלחו לעשות מצוה ונותנין נפשם להצליח בשליחותן כאותם שנים ששלח יהושע בן נון. שנא' (יהו' ב): "וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשְּׁטִיטִים שְׁנַיִם". מי היו? שנו רבותינו אלו פנחס וכלב והלכו ונתנו נפשם והצליחו בשליחותן.

כמו כלב גם פנחס פעל בצורה אסרטיבית ונועזת, תוך שהוא "נותן נפשו כדי שיצלח בשליחתו", והציל את העם, כאשר עצר את המגפה שפרצה בעקבות מעשה הזנות עם בנות מדין (במ' כה:א-ט).³

לפי המתואר בספר יהושע, כלב, הדבק באמונתו ונאמן לחברון מורשתו, מוכן לסכן נפשו, ובלבד

אמנם יהושע ניצל בתפילת משה, אבל כלב נכנס לארץ ברוח אחרת של יצר הרע, על כן נשתטח על הקברות, והוא השלים אחרי חלק ה', על כן זכה להקרא עבד ה', והבטיחו והביאותיו, שיאריך ימיו כדי שיבא".

³ לפי דה"א ב:יט; סוטה יא ע"ב; רש"י לשמ' יז: ומדרשים נוספים, חו"ר היה בנו של כלב. אם כן, חור ירש את תכונות כלב אביו, שתיארנו במאמרנו, כפי שהן באו לידי ביטוי בעמדתו הנחרצת נגד דורשי עגל הזהב, עמדה שעלתה לו בחייו (שמות רבה [וילנא], כי תשא, פרשה מא, סעיף ז).